

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

SOCIALIZACE JAKO CELOŽIVOTNÍ PROCES

Vedoucí práce: Mgr. Věra Suchomelová Th.D.

Autor práce: Eliška Sádliková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3.

2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

27. 3. 2018

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Věře Suchomelové, Th.D. za trpělivý a ochotný přístup, podnětné připomínky a čas, který mi při psaní práce věnovala.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 DEFINICE SOCIALIZACE.....	8
2 POJETÍ SOCIALIZACE.....	10
3 DETERMINANTY SOCIALIZAČNÍHO PROCESU	12
3.1 ADAPTACE, ADJUSTACE, DEZIRABILITA.....	12
3.2 SOCIABILITA, SOCIÁLNÍ KREATIVITA, SOCIÁLNÍ ROLE	12
4 SOCIALIZACE JAKO CELOŽIVOTNÍ PROCES	14
4.1 VÝVOJ POJMU.....	14
4.2 SOCIALIZACE V RANÉM DĚTSTVÍ	15
4.3 SOCIALIZACE V PŘEDŠKOLNÍM OBDOBÍ.....	16
4.4 SOCIALIZACE VE ŠKOLNÍM VĚKU A DOSPÍVÁNÍ.....	16
5 SOCIALIZACE V DOSPĚLOSTI A VE STÁŘÍ	19
5.1 DOSPĚLOST	19
5.1.1 <i>Období mladé dospělosti.....</i>	<i>19</i>
5.1.2 <i>Partnerské soužití a rodičovství.....</i>	<i>20</i>
5.1.3 <i>Období střední dospělosti .....</i>	<i>21</i>
5.1.4 <i>Období starší dospělosti.....</i>	<i>22</i>
5.2 STÁŘÍ.....	23
5.2.1 <i>Období raného stáří.....</i>	<i>23</i>
5.2.2 <i>Odchod do důchodu .....</i>	<i>23</i>
5.2.3 <i>Období pravého stáří .....</i>	<i>24</i>
5.2.4 <i>Odchod do institucionalizovaného bydlení .....</i>	<i>25</i>
6 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V KONTEXTU SOCIALIZACE	27
6.1 KOMPETENCE.....	27
6.2 VZDĚLÁVÁNÍ V DOSPĚLOSTI.....	28
6.2.1 <i>Zaměstnání jako motivace ke vzdělávání .....</i>	<i>28</i>
6.2.2 <i>Rekvalifikační kurzy.....</i>	<i>29</i>
6.2.3 <i>Specifika vzdělávání dospělých.....</i>	<i>30</i>
6.2.4 <i>Typy vzdělávání.....</i>	<i>31</i>
6.2.5 <i>Preventivní význam vzdělávání .....</i>	<i>32</i>
6.3 VZDĚLÁVÁNÍ VE STÁŘÍ.....	33

6.3.1	<i>Volný čas jako motivace ke vzdělávání</i>	33
6.3.2	<i>Specifika vzdělávání seniorů</i>	34
6.3.3	<i>Typy vzdělávání</i>	34
6.3.4	<i>Preventivní význam vzdělávání</i>	35
6.4	ASPEKTY VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIALIZAČNÍM PROCESU	36
6.5	PŘÍKLAD Z PRAXE: ATTAVENA, O. P. S.	36
	ZÁVĚR	39
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	41
	ABSTRAKT	44
	ABSTRACT	45

Úvod

Dnešní člověk je člověkem zkoumajícím, který se zajímá o sociální svět. Není divu. Určitá zběhlost v sociálních vztazích vede k dosažení vlastního prospěchu. Významná je také vzájemná mezilidská spolupráce, která může vést k nárůstu žádoucí efektivity. Sociální kontakty s druhými člověka provází od jeho narození až po smrt.

K výběru tématu „*Socializace jako celoživotní proces*“ mě vedla potřeba, jakožto budoucího pedagoga volného času, poznat výzvy, kterým čelí lidé během socializačního procesu napříč všemi životními etapami. Své uplatnění vidím v práci s dospělými, tedy i bakalářskou práci jsem zaměřila na období dospělosti. Porozuměním této problematice se můžeme stát na poli volnočasové pedagogiky pružnějšími a být tak lidem opravdovým přínosem. Helus (srov. 2015: 107) popisuje pedagogovo studium socializace osobnosti jako zvláště důležité. Pedagogovi se tímto studiem mj. objasňuje vliv sociálních okolností, které působí na osoby, které jsou jím vychovávány.

Cílem této bakalářské práce je proto vybrat a popsat stěžejní momenty období dospělosti a stáří a reflektovat je ve vztahu k socializaci jako celoživotního procesu. Předmětem zájmu práce je začleňování jedince skrze vzdělávání a preventivní programy.

Stěžejní cílovou skupinu pro práci představují dospělí a senioři. Ti jsou pro uchopení celistvosti lidského života elementární. Produktivní dospělost stojí v silném kontrastu s postproduktivním stářím. V obou etapách však vystupuje proces vzdělávání jako aktuální. Dospělý člověk je díky konceptu celoživotního vzdělávání do jisté míry pružným vůči požadavkům, které vytváří současný trh práce. Všichni však stárneme. Odchod do důchodu představuje akt, který uzavírá produktivní dospělost. Vzdělávání představuje výběrovou aktivitu starého člověka, ve které se může realizovat způsobem, který nebyl dosud možný.

Bakalářská práce je zaměřena teoreticky. V první kapitole se věnuji definování socializace prostřednictvím různorodých sociálních věd. Ve druhé kapitole rozlišuji mezi socializací z pohledu předávání kultury a socializací z pohledu začleňování jedince do společnosti. Ve třetí kapitole se zabývám nutnými determinanty, které umožňují existenci socializace. Čtvrtá kapitola pojednává o vývojové linii pojmu socializace, která je završena aspektem celoživotnosti. Na tento vývoj dále navazují etapy dětství

a dospívání, ve kterých jsou uchopena specifika socializace těchto etap. V páté a šesté kapitole pojednávám o dospělosti a stáří. Přičemž v páté kapitole kladu důraz na protikladná postavení těchto etap, ve kterých vystupují odlišné životní výzvy. V šesté kapitole se zaměřuji na začleňování dospělých a seniorů skrze vzdělávání a preventivní programy. V závěru kapitoly reflektuji poznatky, kterých jsem nabyla při absolvování praxe v organizaci Attavena, o. p. s.

Práce klade hlavní důraz na reflektování socializace jako procesu celoživotního. Stěžejními použitými prameny jsou publikace orientované na vývojovou psychologii, sociální psychologii, pedagogiku, andragogiku, geragogiku, gerantopedagogiku, didaktiku dospělých a sociologii. Je tak zacíleno na socializaci jedince v rámci celého jeho života s důrazem na dospělost a stáří. Zároveň socializace sehrává roli v pozadí produktů, které vytváří současná doba (např. trh práce). Pro zachování jednotnosti pojmů u jednotlivých životních etap vycházím z terminologie Vágnerové (2007 a 2012).

1 Definice socializace

Sociálně by u člověka neexistovalo, pokud by neproběhl proces socializace. Jako kontrastní příklad jedinců, u kterých proces socializace nebyl naplněn, odkazují na případ vlčích dětí Kamaly a Amaly. Je nutno uchopit pojem socializace, který je zde stěžejním. Socializace je velmi obsáhlé téma. Je součástí publikací psychologie, sociální pedagogiky i sociologie. Nyní definuji pojem socializace z pohledu těchto sociálních věd.

V psychologickém slovníku je pod heslem socializace uchopeno začleňování jedince do společnosti, ke kterému dochází prostřednictvím nápodoby¹ a identifikace². Děje se tak nejdříve v nukleární rodině, poté v malých společenských skupinách (např. školní třída), postupně dochází k zapojení se do nejširších celospolečenských vztahů. (Hartl, Hartlová 2010: 537). Nakonečný (srov. 2009: 101) nahlíží na socializaci jako na způsob přeměny biologického individua ve společenskou bytost, která má specifickou lidskou psychiku. Socializace představuje velmi komplexní proces přeměn, který začíná osvojováním základních kulturních návyků. Jedinec se později vpravuje do role svého pohlaví, orientuje se ve světě hodnot, které si dále zvnitřňuje. Socializace je učním, a to zejména sociálním.

Sociologický pohled je uchopen pomocí Giddense a Alana. Giddens (1999: 39) rozumí socializací proces vývoje od stádia novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a je schopná orientace ve své vlastní kultuře. Tímto procesem se utváří vazba mezi jednotlivými generacemi. Alan (srov. 1989: 20) uvádí, že člověk se svou účastí v socializaci učí žít v sociálním okolí. Současně jedinec vytváří neustále své nároky (zájmy), které jsou aktivizačním principem jednání.

Čábalová (2011: 190) v publikaci *Pedagogika* popisuje socializaci jako rozvíjení dítěte jakožto společenské bytosti, která se postupem času aktivně začleňuje do společnosti. Socializační proces je určitým typem přijetí a zvládnutí vzájemné interakce a komuni-

---

¹ Nápodoba označuje vědomé či nevědomé opakování chování. (Hartl, Hartlová 2010: 332).

² Identifikací je např. jedincovo ztotožnění se s vlastní pohlavní rolí. (Tamtéž: 211).

kace, která probíhá s ostatními jedinci, společností, hodnotami a kulturou. Socializace je celoživotním procesem, který se uskutečňuje od dětství až po stáří. Veteška (srov. 2015: 21) v andragogické literatuře uvádí, že se člověk prostřednictvím socializace stává členem lidského společenství. Člověk přijímá jeho „pravidla hry“.

Neexistuje jednotná definice socializace. Autoři se však shodují na tom, že socializace představuje proces. Není tedy jednorázová ani náhodná.

Centrálním těžištěm pro uchopení procesu socializace je v této práci aspekt celoživotnosti. Socializace v průběhu života nemůže být přerušena ani zastavena. Jedinec je v momentě narození čistě biologickou bytostí, která až socializací objevuje své plné lidství.

2 Pojetí socializace

Socializace je obsáhlým tématem. Tato kapitola slouží jako výchozí bod rozlišení mezi socializací z pohledu společenské kultury a socializací z pohledu jedince.

Z pohledu společenské kultury reprezentuje kultura činitele, který určitým způsobem usiluje o předání vlastních produktů nastupujícím generacím. Autoři, kteří obohatili svými díly toto pojetí, jsou Vygotský, Durkheim a Wallon.

Vygotský pojednává o významu sociálně zpracovaných specifických předmětů, prostřednictvím kterých se uskutečňuje činnost člověka. Nástroj, který udává podobu činnosti a má sociální základ, může představovat např. lžička. Ta odkazuje k činnosti najíst se. Současně může být aplikován také nástroj řeči. Jestliže dítě neví, k čemu běžně slouží ona lžička (používá ji ke hře), měli bychom do této situace vstoupit prostřednictvím naší řeči. Dítěti budou prostřednictvím nástroje řeči předány informace o užívání lžičky. Dítě tedy pozná, k jaké činnosti lžička odkazuje. (srov. Štěch In: Výrost a Slaměník 1997: 41–43).

Durkheim přichází s pojmem "kolektivní představa" jako označením požadavku společnosti, kterým je převzetí jazyka a symboliky jedincem. Jestliže tak jedinec učiní, může existovat v sociálním společenství. (srov. Tamtéž: 27).

Ve Wallonově díle, je ústředním tématem konstitutivní propojenost jedince a sociálního světa. Za nejpodstatnější kulturní nástroj, který předává druhá osoba dítěti, považuje řeč. (Tamtéž: 36–37). Význam tohoto nástroje je u Wallona poukazován především ve vztahu mezi dítětem a jeho matkou.

Schopnost řeči a schopnost ji také předat nastupujícím generacím je pro uskutečňování socializačních procesů kardinálně důležitá. Nyní pojmu socializaci z pohledu začleňování jedince do společnosti, ve kterém má elementární úlohu vzdělávání a výchova.

Kořa (In Vališová a Kasíková 2011: 49) uvádí, že bez vzdělání a výchovy by lidé nikdy nevstoupili do obecného pole myšlení. Neporozuměli by základním morálním a intelektovým hodnotám, ani teorii a poznatkům, které slouží člověku k jeho orientaci ve světě i v životě.

Aby se jedinec stal kulturní a sociální bytostí, musí dojít v jeho raném dětství k nastartování procesu socializace. Dle Řezáče (srov. 1998: 42) lidé svou účastí v socializaci prochází cestou od „JÁ“ k „MY“, cestou od globálního sebeuvědomění své odlišnosti k včlenění se mezi druhé.

Člověk se přeměňuje z biologické bytosti ve tvora společenského. Přičemž z pohledu jedince hovoříme o procesech interiorizace, tedy jeho zvnitřnění či osvojení kulturního dědictví. (srov. Kot'a In: Vališová, Kasíková 2011: 50).

Je nezbytná oboustranná aktivizace socializace. Kultura i jedinec se vzájemně potřebují, zároveň se velmi funkčně doplňují. Tímto propojením dochází k existenci člověka jako sociální bytosti.

3 Determinanty socializačního procesu

Aby mohlo dojít k propojení mezi kulturou a jedincem a tím i k procesu socializace, je nezbytné, aby v sociálním prostředí vystupovali jisté determinanty.

3.1 Adaptace, adjustace, dezirabilita

Složitější socializační děje si žádají, aby byl jedinec schopen přizpůsobit se prostředí. Tento děj je označován pojmem adaptace. Adaptace v sobě pojímá další dva děje, které se vzájemně ovlivňují. Jedná se o akomodaci a asimilaci. (Řezáč 1998: 45).

Akomodací jsou označovány děje, kdy se jedinec přizpůsobuje svému vnějšímu prostředí. Naopak asimilací se rozumí děje, které si jedinec přizpůsobuje výběrem z různých prvků prostředí. Ve smyslu děje, kdy se jedinec přizpůsobuje sociálnímu prostředí, se ustálil pojem adjustace. (Tamtéž).

Ve slovníku Hartlových (2010: 13) pod pojmem adjustace nalezneme jedincovo vpravování se do nových situací, které vyvstávají v lidském životě (např. vstup do zaměstnání). Důraz je kladen na aktivitu jedince, kterou vyprodukuje k překonání předchozích forem chování.

Řezáč (1998: 45) se ubírá také k tzv. sociální dezirabilitě. Ta vychází z jedincova přání být druhými akceptován. Tento pojem vyjadřuje určitý způsob pohotovosti či připravenosti jedince chovat se způsobem, který je společností vnímán v rámci vyšší úrovně.

3.2 Sociabilita, sociální kreativita, sociální role

Dalšími nutnými komponenty naplněného socializačního procesu jsou jedincova schopnost sociability a sociální kreativity. Díky nim, může jedinec vstupovat do vřelých vztahů s druhými lidmi a povyšovat je.

Pojem sociabilita je užíván k označení lidské družnosti. Je to schopnost člověka vytvářet a udržovat vztahy s druhými lidmi. Vývoj této schopnosti je započat již v prvním roce života. (Hartl, Hartlová 2010: 537). Jandourek (srov. 2001: 219) označuje sociabilitou mj. formovatelnost člověka, která se uskutečňuje prostřednictvím sociálních vlivů.

Kreativita představuje schopnost, pro kterou jsou typické duševní procesy. Ty vedou jedince k různým nápadům, řešením, koncepcím atd. Tyto výsledky duševních procesů jsou hodnoceny jako jedinečné a přínosné. (Hartl, Hartlová 2010: 271). Valenta (srov. 2006: 25) hovoří o kreativitě jako o souboru schopností, které umožňují věci vidět odlišným způsobem, než je běžné. Kreativitu chápe podobně významnou pro lidský život jako inteligenci.

Tím, jak člověk žije mezi lidmi, jsou mu připisovány různé sociální role. Ty ho do jisté míry charakterizují. Nakonečný (srov. 2009: 104) hovoří o sociálních rolích v obecné rovině jako o produktu socializace. Jedná se o určité způsoby, které si jedinec osvojuje právě v procesu socializace. Sociální role jsou specifikovány z hlediska jedincova věku, pohlaví, společenského statusu a situace, ve které se jedinec nachází.

Všechny výše uvedené a mnohé další determinanty socializačního procesu vytvářejí komplex nutných podmínek, které podmiňují její existenci.

4 Socializace jako celoživotní proces

Záměrem práce je vnímat socializaci jako celoživotní proces. Socializace jako celoživotní proces je však výsledkem vývoje, který v úvodu této kapitoly nastíním. Následně navážu jednotlivými životními etapami člověka, v nichž poodhalím rozmanitou podobu a význam procesu socializace. Vycházím zde z psychologického, sociologického a pedagogického přístupu.

4.1 Vývoj pojmu

Dvacátá léta minulého století představila socializaci jako určující pojem specifické oblasti badání. Socializace nabyla obsahu větší měrou kulturně antropologického. Stalo se tak významným pro následky mocenské politiky. Socializace byla uchopena více ve významu mocenské enkulturace. Tu lze chápat jako vnucení nových kulturních vzorců (příkazy usměrňující způsob života). (Helus 2015: 105).

Ve fázích vývoje pojmu socializace sehrály významnou roli Spojené státy americké. Ty byly hlavním producentem sociálně psychologického bádání. Bádání se soustředilo na výzkumy, ve kterých byli v centru zájmu přistěhovalci. Ti byli nuceni osvojit si americký způsob života. Pakliže se jim to nepodařilo, žili v ústraní. (Tamtéž: 106).

Ve vývoji socializace nastal zlom, když došlo k důraznému uplatňování sociálně psychologického hlediska. To se stalo hlediskem převládajícím. V závěrečné fázi vývoje socializace vyvstává charakteristika socializace jako celoživotní vývojový proces, ve kterém je nově kladen důraz také na dospělost a stáří. (Tamtéž).

Na počátku byla socializace uchopena pouze v rámci určité skupiny lidí, ne všech. Pro tuto práci má elementární význam vyvrcholení výše uvedeného vývoje, tedy aspekt celoživotnosti. S ním se ztotožňuje mj. Helus (srov. Tamtéž: 104), který uvádí, že úkoly socializace nejsou vyřešeny v určité životní fázi definitivním způsobem, neboť v životě vyvstávají nám do té chvíle neznámé socializační problémy a úkoly, které je zapotřebí zvládnout.

Nyní se přesunu k vývojovým obdobím člověka, přičemž první zcela zásadní etapou je rané dětství, ve kterém je proces socializace odstartován.

4.2 Socializace v raném dětství

Lidský život počíná narozením dítěte, které okamžitě vstupuje do prvního období životní dráhy, kterým je dětství. Podle Nakonečného (2009: 102) se dítě účastní již v raném dětství tzv. primární socializace. Ta vytváří základnu pro samotný proces socializace. Primární socializace je vůbec prvním typem socializace, kterého se člověk účastní. Uskutečňuje se v prostředí rodiny aplikováním rodinné výchovy. Rodina představuje mediátora, který pomáhá dítěti zprostředkovat vliv dané kultury.

Vágnerová (2012: 104) uvádí, že prostředí, ve kterém se dítě rozvíjí optimálním způsobem, představuje rodina, kde jsou zastoupeni oba rodiče a sourozenci. Žádoucí je také občasná účast prarodičů. Členové rodiny a vztahy, které mezi nimi panují, představují model, který dítěti nastiňuje fungování lidského společenství.

Bezprostředně prvním obdobím, do kterého člověk okamžikem narození vstupuje, je novorozenecké období. V něm dítě prožívá velmi úzký kontakt s matkou. Je zcela závislé na péči svého okolí. Tento kontakt dítěte s rodinným prostředím umožňuje průběh primární socializace. Vágnerová (Tamtéž: 65) zařazuje dítě v novorozeneckém věku do období přibližně jednoho měsíce života, které se v tomto období adaptuje na nově vzniklé prostředí.

Dítě v období od jednoho měsíce do jednoho roku věku je kojencem. V tomto období se rozvíjí kompetence rychlým způsobem, které představují předpoklad pro postupné osamostatňování. To je součástí navazujícího období batolete. Matka dítěte tyto kompetence stimuluje a podporuje. Podněty působící na dítě mají funkci informací. Jejich následné zpracování je součástí procesu učení. Význam přiměřené stimulace pro kojence spočívá mj. v základu kontaktu s okolním světem. (Tamtéž: 71–73).

Na kojenecké období navazuje batolecí věk, který trvá od jednoho roku do tří let. Ten je charakteristický osamostatňováním se a uvolňováním z vazeb, které měly v předešlém vývoji význam (např. vázanost na matku). Jedním z vývojových úkolů batolete je usilování o sebeprosazení, potvrzení svých kompetencí i zjištění vlastních limitů. (Tamtéž, 120–121). Kompetence, které dítě rozvíjí, tvoří základnu pro jeho osamostatňování a navazování nových vztahů. I v tomto období probíhá nejvýrazněji socializační rozvoj v rámci rodiny. (Tamtéž: 149).

V nejranějších obdobích dítěte představuje rodina hlavního sociálního činitele, který má elementární vliv na vývoj dítěte. Následující kapitolou otevírá předškolní období, ve kterém dítě vstupuje do sociálních interakcí s novými lidmi.

4.3 Socializace v předškolním období

Předškolní období trvá od tří do šesti až sedmi let věku dítěte. Sociální oblast předškolního dítěte přesahuje prostředí rodiny, rozvíjí se vztahy s vrstevníky. (Vágnerová 2012: 177). Podle Alana (1989: 90) pro děti, které vstupují do kolektivu mateřské školy, vzrůstá úloha mít sourozence. Vágnerová (2012: 177) uvádí, že se dítě v tomto období připravuje na život ve společnosti. Aby tohoto života bylo dítě schopno, je zapotřebí, aby přijmulo řád upravující chování k rozmanitým lidem v rozmanitých situacích. Na dítě je kladen požadavek, aby se naučilo prosadit i spolupracovat. Hra představuje důležitou sdílenou aktivitu, ve které se odráží vývojově podmíněné změny, zároveň podporuje prosociální chování.

I v této etapě dětství má rodina nenahraditelnou funkci. Vědomí rodinné identity představuje pro dítě samozřejmou jistotu, která mu je oporou při zvládnání nových rolí a adaptování se na nové prostředí. (Tamtéž: 223).

Předškolní období je přechodem mezi bezprostředním kontaktem s rodinou a nastupujícím kontaktem se školním prostředím. Je zde velmi důležitá angažovanost rodiny, která by měla dítě na navazující školní věk co nejlépe připravit.

4.4 Socializace ve školním věku a dospívání

Následující etapy školního věku a dospívání představují části života, kdy dítě vystupuje více jako samostatné individuum, které prosazuje svá přání a potřeby. Helus (2015: 198) uvádí, že primární socializace, která probíhá v rodině, dále přechází do sekundární socializace, ve které má podstatný vliv škola. Působení rodiny se však v sekundární socializaci i nadále důrazně promítá.

Nástup do školy je důležitým sociálním mezníkem, ve kterém dítě přebírá novou sociální roli školáka. Vliv školy má dopad mj. na rozvoj dětské osobnosti a podobu prožití dětství, které bude následovat. Školní věk je členěn na:

1. raný školní věk (přibližně od 6 do 9 let), ve kterém dítě podstupuje změnu sociálního postavení, která stimuluje mj. další vývoj jeho osobnosti;
2. střední školní věk (od 9 let do 11 či 12 let) označuje období, na jehož konci začíná dítě dospívat. Pozice, kterou si dítě ve škole utváří, je předzvěstí jeho sociálního postavení v budoucnosti;
3. starší školní věk (2. stupeň základní školy), který z biologického hlediska označuje období puberty, jež představuje první období dospívání. Ta se projevuje na psychické úrovni i postupným osamostatňováním a vzdalováním se od rodiny. (Vágnerová 2012: 254–256).

Dále se přesuneme k dospívání, které představuje náročné období plné rozsáhlých proměn.

Období dospívání je označováno termínem adolescence. Jedná se o přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. Trvá od 10 do 20 let věku jedince. Osobnost se zde proměňuje v somatické, psychické i sociální oblasti. To, jaký bude mít průběh dospívání jedince, determinují konkrétní kulturní a společenské podmínky. Adolescence je obdobím hledání a přehodnocování. Jedinec má za úkol mj. zvládnout proměnu, kterou prochází, a vytvořit si uspokojivou a zralejší formu vlastní identity. (Tamtéž: 367).

Období dospívání má dvě fáze:

1. rana adolescence či puberty (přibližně od 11 do 15 let) je charakteristická tělesným dospíváním. Významným sociálním momentem této etapy představuje ukončení školní povinné docházky a vytyčení si směru v profesní oblasti;
2. pozdní adolescence (přibližně od 15 let do 20 let) se vyznačuje komplexnějšími psychosociálními proměnami. Osobnost jedince i jeho společenské pozice podstupují změnu. Významný sociální mezník v tomto období představuje zakončení profesní přípravy a následný nástup do zaměstnání, popřípadě pokračování ve studiu. (Tamtéž: 369–371).

Nakonečný (2009: 106) uvádí, že, i když je jedinec nabitý zkušenostmi z dětství a školního základního vzdělání, není stále plně připraven na požadavky, kterým bude čelit jako dospělý člověk. Člověk se učí nové vzorce chování, když vstupuje do manželského svazku či do zaměstnání a prochází určitými změnami, které přináší život. Tím pokračuje socializace v životě dále.

Touto částí uzavírám dětství a dospívání, ve které se jedinec formoval a připravoval na období dospělosti. Přesouvám se nyní k hlavní oblasti zájmu této práce.

5 Socializace v dospělosti a ve stáří

Dospělý i starý člověk vlastní přesně tolik zkušeností, kolik žije let na světě. Je poznamenán svou minulostí. Jeho začlenění do společnosti již určitým způsobem proběhlo, pokračuje však dále.

Tato kapitola se věnuje znakům, které vystupují v socializaci jedince v dospělosti a ve stáří. Tyto etapy jsou velmi specifikované. Stojí zde dospělý člověk jako produktivní a aktivní a starý člověk, který na svůj život nazírá s jistým nadhledem, reflektuje ho a objevuje nové životní hodnoty.

5.1 Dospělost

Kapitolu uvádím obdobím dospělosti, ve kterém je patrné jisté zklidnění oproti dospívání. Narůstá také míra zodpovědnosti a práv jedince. Cílem této kapitoly je uchopit znaky socializačního procesu, jež jsou reflektovány s odbornou literaturou vývojové psychologie Vágnerové (2007), Říčana (2014), Eriksona (1996) a odborných publikací adragogického zaměření.

5.1.1 Období mladé dospělosti

Vstupuji nyní do první fáze dospělosti, která je podle Vágnerové (2007: 9) uchopena jako období mladé dospělosti (od 20 do 40 let).

Z biologického hlediska za dospělého člověka pokládáme někoho, kdo dosáhl fyzické zralosti. Právní systém připisuje okamžikem vkročení do dospělosti práva i povinnosti (možnost uzavření sňatku atd.). Oproti tomu vědní disciplína sociologie, klade důraz na převzetí sociálních rolí od společnosti. Přičemž založení rodiny a nástup do zaměstnání je zde zásadní. Psychologie na dospělosti vyzdvihuje stabilizaci, která se dotýká forem chování, myšlení a prožívání. Pedagogika na dospělého nahlíží jako na vychovatele nové generace a z části také jako na svůj produkt. (Beneš 2014: 101).

Říčan (srov. 2014: 231) označuje dvacátá léta života za dobu, ve které jsou výrazné jedincovo velké naděje, optimistické budování a energický start do jeho života. Mladý dospělý má důvěru ve své schopnosti a štěstí. Vágnerová (srov. 2007: 9) hovoří

o dospělosti jako o době sexuální zralosti. Na určitém stupni je výrazná potřeba mít dítě. U dospělosti Vágnerová (2007: 10–11) rozlišuje mj. tyto psychosociální znaky:

- změna osobnosti (komplexní osamostatnění, přijetí zodpovědnosti, odhad vlastních sil a kompetencí, lépe uchopené ovládnutí emocí i jednání);
- změna v socializačním rozvoji (zbavení se závislosti na své původní rodině, kladení důrazu na symetrické vztahy s vrstevníky, schopnost zvládnutí soužití v páru, v profesní oblasti zvládnutí interakce s člověkem na nadřazené pozici);
- sociální osamostatnění (podmíněnost ekonomické nezávislosti).

Mladý dospělý prochází socializačními změnami, které zahrnují v první řadě přijetí nových rolí a způsoby chování s nimi spojenými, dále pevnější uchopení vztahu vůči hodnotám a normám, které jsou prezentovány např. vrstevníky. Mladá dospělost je dobou, kdy by člověk měl dosáhnout harmonizace svého individuálního prosazení se založením a udržením vztahů s druhými. Nezbytností je koordinace osobního rozvoje a vlastních potřeb a podpory rozvoje a potřeb nejbližších členů rodiny. Velký význam má pro jedince sladění individuace a socializace. (Tamtéž: 12).

Dospělý člověk vystupuje v rolích, které jsou charakteristické většími právy i nárůstem povinností a odpovědnosti. Zároveň přinášejí dospělému větší sociální prestiž. Mladý dospělý řeší dilema, které spočívá v rozporu potřeby svobody a nezávislosti a potřebou vyzkoušet si tyto nové role. Období mladé dospělosti je bohaté na zásadní životní mezníky (stabilnější profesní postavení, trvalejší partnerství či uzavření manželství, rodičovství). (Tamtéž: 13–15).

5.1.2 Partnerské soužití a rodičovství

Sdílení intimity s druhým člověkem a přivedení potomka na svět jsou hlavní úkoly dospělosti.

Celé dosavadní sbližování, rozhodování a přípravy na společný život dvou lidí vrcholí svatbou. (srov. Říčan 2014: 250). Tento akt rozhoduje o tom, jakou bude mít podobu následující část života. Vše, co v manželství člověk zažije, má dopad na jeho osobnost. „Dvacátník“ si rozhodnutím vstoupit s druhým člověkem do manželství otevírá prostor,

ve kterém mj. bude plnit životní úkoly a ve kterém rozvine rodičovství. (Říčan 2014: 245). Jedinec vstupem do manželského svazku oficiálně přijímá nové sociální role.

Je zcela přirozené, že v partnerském vztahu vystupuje téma rodičovství. Erikson (1996: 17) tvrdí, že dospělý člověk potřebuje, aby ho někdo druhý potřeboval. Uvádí pojem generativita, který u dospělého člověka uchopuje zájem o plození a vedení následující generace.

Okamžikem narození potomka se přeměňuje celkové pojmání světa. Dítě představuje vrchol všeho, kterému jsou přizpůsobeny okolní podmínky.

Mladý dospělý se teprve učí být dospělým člověkem. Přebírá práva a povinnosti, které ho uschopňují zcela elementárně měnit svůj dosavadní život. Etapa mladé dospělosti udává směr další sociální existence. Na období mladé dospělosti navážu střední dospělosti.

5.1.3 Období střední dospělosti

Člověk ve střední dospělosti (obrazně řečeno) sklízí, co v předešlých etapách zasel (např. v oblasti partnerství či profese).

Lidé ve věku 40 až 50 let mají za cíl dosažení a udržení uspokojivé profesní pozice a stabilizace rodiny (pozitivní vztahy s partnerem, dětmi a rodiči). Pokud lze rodinné prostředí vyhodnotit alespoň jako přijatelně uspokojující, jedinec získává pocit jistoty a bezpečí. Střední věk je vrcholem zralosti a obdobím nárůstu zodpovědnosti a připravenosti ji přijmout. Člověk definitivně uzavírá také některé životní příležitosti (např. mateřství). (srov. Vágnerová 2007: 178). Lidé, kteří jsou sezdaní, čelí riziku krize manželství. Ta se objevuje v období, kdy dospívají jejich děti. Tím, že jedinec bilancuje, se proměňují postoje k partnerovi i k dospívajícím dětem. Mění se také jedincův vztah s vlastními rodiči, ti stárnou a potřebují více pozornosti. (Tamtéž: 228).

Střední dospělost může znamenat období velkých životních změn, které budou mít význam pro další budoucnost (např. rozvod).

Přesouvám se nyní k období starší dospělosti, ve které nabývají na významu mezigenerační sociální vazby.

5.1.4 Období starší dospělosti

Obdobím starší dospělosti je vymezen život jedince od 50 do 60 let věku. (Vágnerová 2007: 229). Říčan (srov. 2014: 323) tuto dobu označuje jako „zlatou dobu babičkovství a dědečkovství“ a tvrdí, že ke šťastným padesátým létům patří vnoučata.

Tělesná i psychická kondice se postupně zhoršuje. Jsou poznamenány kompetence i sociální postavení jedince. Jistoty staršího člověka jsou křehké. Člověk je v důsledku změn nejistý, má obavy z neúspěchu. Požadavkem na člověka je schopnost vyrovnávání se s ubývajícím kompetencemi. (Vágnerová 2007: 229). V profesionální oblasti Říčan (srov. 2014: 321) poukazuje na nutnost vyrovnání zvýšené duševní unavitelnosti prostřednictvím aplikace rozvahy a zkušenosti a vyhýbat se činnostem, které vyžadují ostré tempo.

Díky této kapitole jsem mohla přiblížit podobu socializačního procesu v období dospělosti. Zjistila jsem, že pro optimální životní rozvoj jedince v produktivním věku je žádoucí, aby se osamostatnil, našel si partnera, se kterým bude schopen sdílet svou intimitu. Pro potenciál společnosti je žádoucí, aby dospělý člověk s tímto partnerem založil rodinu. Pro optimální fungování rodiny jako celku, je vhodné udržovat mezigenerační sociální vazby v rámci celé rodiny. Dospělý člověk potřebuje být aktivní a realizovat se. Centrum jeho potenciálu jako jedince ve společnosti je zvládnutí oblasti partnerství, profese a rodinné oblasti, která bude doplněna o trvalé sociální kontakty s přáteli. Úkolem dospělosti je na těchto oblastech pracovat, usadit se v nich a pečovat o ně. Tyto oblasti, pokud jsou hodnoceny jako uspokojivé, zprostředkovávají jedinci pocit jistoty a bezpečí. To je pro optimální rozvoj zásadní. Dospělý člověk by si měl vytvářet vlastní zájmy, které bude žádoucí dále rozvíjet ve stáří.

Opouštím nyní etapu dospělosti a přesouvám se ke stáří, ve kterém člověk objevuje zcela nové životní hodnoty.

5.2 Stáří

Otevírám nyní etapu, kterou se uzavírá produktivní způsob života. Cílem této kapitoly je uchopit znaky socializačního procesu, jež jsou reflektovány s odbornou literaturou vývojové psychologie Vágnerové (2007), Říčana (2014), sociologie Urbana (2011) a odborných publikací geragogického zaměření.

5.2.1 Období raného stáří

Rané stáří (od 60 do 70 let) je etapou života, pro kterou je charakteristické nabytí jistého nadhledu a moudrosti, pocit naplnění. Lze pozorovat také úbytek energie a mění se osobnost, která se orientuje na svůj konec. Jde o dobu nevyhnutelných ztrát, které se dotýkají všech oblastí. Jedinec i v tomto věku může svůj život žít však aktivně a nezávisle. (Vágnerová 2007: 299).

Sak, Kolesárová (2012: 13) uvádějí, že se starý člověk vzpomínkami navrácí do svého dětství. Konfrontuje život, který prožil s hodnotami, které mu byly v dětství předávány s představami, které měl o životě on sám.

Jedinec komunikuje a morálně uvažuje novým způsobem. (Vágnerová 2007: 367). Říčan (srov. 2014: 340) považuje za velkou hrozbu podezíravost. Pokud u jedince vystoupá do chorobného stupně, lze hovořit o paranoiditě. Riziko se dotýká zvláště osamělých lidí.

Vágnerová (srov. 2007: 367) uvádí, že jsou v tomto období redukovány sociální role. Jednu z nejvíce sociálně podmíněných změn představuje akt odchodu do důchodu.

5.2.2 Odchod do důchodu

Odchod do důchodu je příkladem opakovaného procesu socializace jedince (resocializace), který už si dříve socializací prošel. Ten je díky dramatické změně nucen „se přeprogramovat“. (Urban 2011: 171). Udržení pracovní pozice nesmí být jediným cílem. Je důležité, aby byly zavčas budovány také osobní zájmy. Ty pak v důchodu vyplňují čas. (Říčan 2014: 348).

Odchodem do důchodu se mění identita jedince. Před důchodem měl identitu například vedoucího určitého oddělení. Byla mu připisována určitá prestiž a výrazný společenský

status (postavení). Po odchodu do důchodu má jedinec identitu důchodce. (Křivohlavý 2011: 24). Jedinec tedy opouští dříve získané sociální role, může však získat role nové (např. kamarád).

Změna identity pro seniora představuje velkou zátěž, o to více, pokud není s odchodem do důchodu smířený. Trendem současné doby je odmítání či popírání stáří. Říčan (srov. 2014: 346) uvádí, že však existují i lidé, kteří důchod toužebně očekávají. Vidí v něm příležitost mj. vysvobodit se z těžké dřiny a nudného stereotypu.

Nejvýznamnější složkou života jsou semknuté rodinné a přátelské vztahy. Důchod jedinci umožňuje čas trávit v blízkosti nejbližších. Čím více jedinec stárne, tím více si také váží přátelství, které udržuje s druhým člověkem. (Tamtéž: 349–350).

Člověk odchodem do důchodu odkrývá nové perspektivy života, na které do této doby nebyl čas.

Přecházím nyní do poslední etapy, která představuje závěr lidského života.

5.2.3 Období pravého stáří

Období pravého stáří ukončuje životní dráhu člověka. Vágnerová (2007: 398–399) uvádí, že člověk 75. narozeninami vstupuje do etapy pravého stáří. To provází nárůst problémů tělesného i mentálního charakteru. Stoupá riziko vzniku a hromadění rozmanitých situací, které představují zvýšenou zátěž (např. institucionální bydlení). U jedinců lze pozorovat značnou rozdílnost v schopnostech. Existují lidé, kteří pro svou moudrost a nadhled jsou svým okolím oceňováni, ale i lidé, kteří jsou zasáhnuti významným psychickým i somatickým úpadkem.

Staří lidé se často musejí vypořádat se smrtí svých nejbližších. Říčan (srov. 2014: 353) uvádí, že ovdovění je pro jedince velmi těžkým obdobím. Vyrovnávání se s touto skutečností představuje přeorganizování dosavadního života, soustředění pozornosti k hodnotným cílům a nepodmanění se pocitům méněcennosti.

Z pohledu pedagogiky volného času je stěžejní této samotě předcházet. Působit zde preventivně. Provázet člověka takovými aktivitami, aby byl jeho potenciál rozvíjen a uměl se svým volným časem efektivněji pracovat.

Jedinci se v závěrečné etapě svého života často střetávají s tématem institucionalizovaného bydlení.

5.2.4 Odchod do institucionalizovaného bydlení

Stáří je životním obdobím, ve kterém je výrazný úbytek sil. Věci, které byly dříve zvládnuty s lehkostí, v aktuální situaci mohou být neřešitelným problémem. Pokud nemohou pomoci nejbližší, nabízí se institucionalizované bydlení.

Typem ústavní péče jsou domovy důchodců a penziony. Jako varianta domova pro seniory se nabízí také ústav sociální péče se zvýšenou psychiatrickou péčí. Tato pobytová zařízení seniorům poskytují bydlení, ale také sociální, zdravotní a pečovatelské služby. Možným negativním důsledkem ústavní péče je pro seniora tzv. hospitalismus, který označuje jedincovu dobrou orientaci v ústavním redukovaném světě ale naopak zhoršenou orientaci ve vnějším světě, který se stává nepřehledným. (Mühlpachr 2009: 102–104). Další možnou alternativou je umístění v hospicovém zařízení, kde jsou lidé ve stavu blízkém smrti. Mühlpachr (Tamtéž: 106) uvádí, že hospicové hnutí pokládá každý život za hodnotný, bez ohlížení na to, kolik ho člověku ještě zbývá. Hnutí si klade za cíl vytvořit podmínky pro udržení kvalit lidského života i na jeho konci.

Klienti v ústavech pro seniory čelí základním vnitřním problémům, jako je mj. ztráta vazeb s rodinou, omezené soukromí, dezorientace v novém prostředí, ztráta motivace a vůle k zachování nezávislosti. (Tamtéž: 109–110).

Elementární význam mají pro seniory v institucionalizovaném bydlení vnitřní aktivity zařízení, které obohacují sociální život. Příkladem jsou smyslové aktivizace, kterých se mohou senioři účastnit ve skupině a strávit tak společně příjemné chvíle.

Senioři představují sociální skupinu, která potřebuje ochranu a porozumění svého okolí. Starý člověk je v různých směrech oslabený. V naší společnosti se bohužel najdou tací, kteří toho zneužívají³.

V této kapitole jsem se snažila poukázat na podobu socializačního procesu v postproduktivním věku, ve kterém vyvstává jako hlavní aspekt odchod do důchodu. Zjistila jsem, že pro optimální životní rozvoj jedince, je důležité udržování sociálních kontaktů. Ideální situaci představuje moment, kdy má jedinec oporu ve své rodině a zároveň udržuje kontakt s vrstevníky. Ti otevírají prostor pro společné problémy, zájmy, vzpomínky a zkušenosti. Starý člověk by neměl ustrnout v neaktivitě, měl by předávat své zkušenosti mladším generacím a obohacovat svou přítomností společnost.

---

³ Problematice zneužití seniorů, se věnuje dokumentární film Šmejdi (2013).

6 Celoživotní vzdělávání v kontextu socializace

Socializaci jedinců v produktivním a postproduktivním věku nyní pojmu v souvislosti se vzděláváním. To představuje jeden ze základních pilířů plnohodnotného života současného člověka. Pohled jedince se díky němu stává komplexnějším, je posilována také jeho psychická svěžest.

V současnosti existuje politicky orientovaná snaha realizovat celoživotní vzdělávání a učení. Reaguje se tím na požadavky kompetencí znalostní společnosti, zároveň také na nemožnost získání těchto kompetencí v současné školské soustavě. Snaha o celoživotní vzdělávání a učení si v rámci EU klade za cíle zaměstnavatelnost, konkurenční schopnost ekonomiky, sociální soudržnost a aktivní občanství. Z pohledu jedince je vyzdvihován přínos v oblasti jeho seberealizace. (Beneš 2014: 36). Součástí celoživotního vzdělávání představují kompetence, které jsou nepostradatelné.

6.1 Kompetence

Kompetence při řešení rozmanitých úkolů a situací zpřístupňují osobní rozvoj a také naplnění životních aspirací jedince. Kompetencemi se v dnešní odborné terminologii rozumí specifický soubor znalostí, dovedností, zkušeností, metod, postupů a postojů. (Veteška, Tureckiová 2008: 26). Kompetence se vyznačují jak individuální, tak sociální dimenzí. (srov. Veteška 2015: 65).

Ze strategického dokumentu Doporučení Evropského parlamentu a Rady Evropy ze dne 18. prosince 2006 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení ((2006/962/ES) [online]: 4) vyplívá osm klíčových schopností, které všichni jedinci potřebují k vlastnímu osobnímu naplnění a rozvoji, aktivnímu občanství, sociálnímu začlenění a při účasti v pracovním životě. Jsou jimi:

1. *komunikace v mateřském jazyce;*
2. *komunikace v cizích jazycích;*
3. *matematická schopnost a základní schopnosti v oblasti vědy a technologií;*
4. *schopnost práce s digitálními technologiemi;*

5. *schopnost učit se;*
6. *sociální a občanské schopnosti;*
7. *smysl pro iniciativu a*
8. *kulturní povědomí a vyjádření.*

Veteška (srov. 2016: 237) uvádí, že tento strategický dokument by měl všem jedincům zprostředkovat takové způsoby rozvíjení klíčových kompetencí, které je na cílové úrovni těchto kompetencí připraví na období dospělosti. Bude také vytvořen základ pro následné vzdělávání a profesní život jedince. Dospělí lidé budou poté schopni kompetence, které získali, dále rozvíjet a také je aktualizovat prostřednictvím systému celoživotního učení.

Na dnešního člověka jsou tak kladeny komplexní nároky, které jsou orientovány na rozmanité oblasti.

Vstupuji nyní do kapitoly, která klade důraz na vzdělávání v souvislosti socializace jedince v etapě produktivní dospělosti.

6.2 Vzdělávání v dospělosti

Vědní disciplínou, která se soustředí na veškeré procesy a souvislosti učení a vzdělávání dospělých je andragogika. (Veteška 2015: 45). Vzdělávání v dospělosti má zcela jinou podobu, než vzdělávání v dětství. Výraznou motivací ke vzdělávání dospělých jedinců je profese. V této kapitole nastíním vzdělávání dospělých, které umožňuje začleňování jedince do společnosti v rámci trhu práce.

6.2.1 Zaměstnání jako motivace ke vzdělávání

Mnozí dospělí lidé navštěvují vzdělávací kurz (např. v Attaveně, o.p.s.), protože si přejí být zaměstnavatelem povýšeni, chtějí se ucházet o novou pracovní pozici či chtějí zahájit vlastní podnikání apod. Velmi výrazným faktorem, který ovlivňuje motivaci k dalšímu odbornému vzdělávání je tak spokojenost či nespokojenost v zaměstnání. Zormanová (srov. 2017: 47) uvádí, že z hlediska věku je vazba motivace ke vzdělávání a pracovní kariéry zastoupena u mladší generace.

Neděje se tak překvapivě. Lidé v zaměstnání tráví značnou část svého života, je tedy přirozené, že hledají cestu k tomu být v této oblasti spokojeni. Vzdělávání se zde stává prostředkem k možné spokojenosti jedince v oblasti profese. Proč je práce tak silným podnětem k systematickému vzdělávání? Podle Siegrista (srov. In: Belz 2001: 23) činnost práce:

- *slouží k materiálnímu zajištění života;*
- *je výrazem sociálního postavení a osobní identity;*
- *je zdrojem sociálních kontaktů s možností rozhovorů, setkání s jinými lidmi, navazování přátelství atd.;*
- *je rámcem sociální orientace, který podstatně přispívá k individuálnímu sebehodnocení;*
- *je základem pro časovou strukturu dne a celého života.*

V současné době je znatelná hodnota a prestiž, která ve vzdělávání roste. Roste také množství lidí, kteří se chtějí podílet na dalším vzdělávání. Personální politika, jejíž součástí je vzdělávání dospělých, výrazně směřuje k vzdělávání, které je zaměřené na získávání profesních kvalifikací a kompetencí. (Beneš 2014: 35). Možnou cestou, kterou může dospělý člověk zvolit, aby změnil svou profesní oblast a zlepšil si tak svou životní situaci, jsou rekvalifikační kurzy.

6.2.2 Rekvalifikační kurzy

Pojem rekvalifikace uchopuje změnu kvalifikace, získání nové kvalifikace a navýšení, rozšíření či prohloubení stávající kvalifikace. Jedinec si podstoupením tohoto procesu může vylepšit své postavení na trhu práce a současně také zvýšit své šance na získání zaměstnání. (Zormanová 2017: 38). Pokud má jedinec kvalifikaci pro povolání, která jsou na trhu práce žádoucí, je pro něj méně pravděpodobné riziko nezaměstnanosti, které je vnímáno jako nežádoucí. Siegrist (srov. In Belz: 2001: 23) uvádí, že pokud je člověk nedobrovolně nezaměstnan, má to pro něj hluboké důsledky. Jedinec se cítí být izolován od společnosti. Tím klesá i pocit jeho vlastní hodnoty.

Pokud je tedy dospělý člověk nezaměstnan, je ovlivněna i podoba jeho socializačního procesu. Své chování přizpůsobuje své nezaměstnanosti, ve kterém může být posílena například jeho motivace k dalšímu vzdělávání.

6.2.3 Specifika vzdělávání dospělých

To, že se člověk učí v rámci celého života, je považováno v současné době za nezbytný proces, který vede k aktivní zaměstnanosti a uplatnění jedince na trhu práce. S uplatněním jedince na trhu práce (zaměstnatelností), kromě celoživotního učení, souvisí také navyšování kvalifikace a rozvoj klíčových kompetencí. Celoživotním učením se jedinec adaptuje na proměnlivé podmínky, které se dotýkají ekonomiky, techniky a společnosti. Tento proces adaptace představuje předpoklad pro stálé rozvíjení osobnosti. (Veteška, Tureckiová 2008: 13–14).

Dospělý člověk čelí řadě náročných úkolů, které musí zvládat současně. Jsou na něj kladeny nároky, které dopadají na jeho každou sociální roli. Jako rodič musí zajistit potřeby svých potomků, jako zaměstnanec musí splňovat nároky zaměstnavatele atd. V životě tohoto jedince může nezřídka nastat moment, kdy si uvědomí, že by chtěl ve svém životě něco změnit, například zaměstnání. Překážku zde však může představovat nedostatečná kvalifikace pro lepší pozici. Stejně tak matka, která se ocitne na rodičovské dovolené, může trpět frustrací z nejistého návratu do zaměstnání. Velmi výhodným, ale zároveň náročným řešením podobných situací, je možnost si své vzdělání doplnit.

Pokud se má dospělý člověk nějakým způsobem vzdělávat, musí také mj. existovat příležitosti, které to umožňují. Tyto příležitosti korespondují například s tím, jaká nabídka vzdělávacích akcí je dostupná na trhu vzdělávání, nebo jak časově flexibilní jsou vzdělávací akce pro dospělé. Významnou roli zde hraje také finanční náročnost či vzdálenost dostupného vzdělávání od bydliště. (Průcha 2014: 51).

Nabídka vzdělávání, která nespadá pod stát, zaznamenala prudký nárůst. Představa, že vzdělávání dospělých zabezpečuje sociální politika státu, je na ústupu. Vzdělávání se stává potřebou lidí, ale také zbožím. Vzdělávání může vydělávat peníze, má svůj vlastní trh. Na vzestupu je trh vzdělávacích komerčních nabídek, průmysl volného času a komerční kultury. Rozšiřují se vzdělávací formy, které se soustřeďují na vnitřní svět

osobnosti (např. jóga). Dnešní podoba vzdělávání je důsledkem společenského vývoje i změn ve vzdělanostní úrovni a hodnotovém zaměření dnešního člověka. Lidé v současnosti kladou větší nároky, jsou také kritičtější, vzdělanější i vybíravější. (Beneš 2014: 36).

6.2.4 Typy vzdělávání

U vzdělávání dospělých rozlišujeme, stejně jako u jiných věkových skupin, vzdělávání formální, neformální a informální.

Formální vzdělávání probíhá v rámci organizovaného prostředí, kde je přítomno plánování. Tomu podléhá cíl, obsah i výstup vzdělávání. Děje se tak nejčastěji ve školách či vzdělávacích institucích. Po úspěšném absolvování tohoto vzdělávání jedinec získává státem uznávaný certifikát či vysvědčení, diplom nebo kvalifikaci (např. varianty nástavbového, doplňujícího, pomaturitního a dalšího vzdělávání). (Průcha 2014: 63). Ilustračním příkladem formálního vzdělávání je žena pracující v maloobchodě, která si dokončila nástavbové studium maturitního oboru, aby mohla vykonávat pozici vedoucí. Od formálního vzdělávání se nyní přesunu k neformálnímu, které je pružnější.

Mezi neformální vzdělávání se řadí vzdělávací aktivity, které se realizují mimo formální (školské) vzdělávání (např. kurzy). Výstupem tohoto vzdělávání není žádný certifikát ani diplom, který by byl úředně uznávaný. Objevují se však případy, kdy jedinec s tímto typem vzdělání vlastní například kvalifikační osvědčení po absolvování rekvalifikačního vzdělávání. Spektrum subjektů, které poskytují neformální vzdělávání, je velmi široké (veřejné i soukromé organizace). Z toho vyplývá důsledek velmi pestré nabídky edukačních procesů. (Tamtéž: 64). Prostřednictvím neformálního vzdělávání můžou být rozvíjeny zájmy dospělých lidí (např. kurz vaření).

Vůbec ten nejrozšířenější a nejčastěji se objevující typ vzdělávání dospělých představuje informální vzdělávání, jež se uskutečňuje v rámci každodenního procesu spontánního učení. V něm si dospělý člověk osvojuje nejrůznější znalosti, zkušenosti, dovednosti, postoje, hodnoty, předsudky a další kognitivní, manuální nebo pohybové vlastnosti. (Tamtéž). Příkladem je vzdělávání na výletu pomocí naučných turistických tabulí.

Vzdělávání jedinců je v současné době ovlivněno moderními informačními a komunikačními technologiemi. Tento vliv dopadá také na sebevzdělávání dospělých jedinců (např. využívání sociálních sítí, online kurzů, video přednášek, online knihoven a dokumentů). (Veteška 2016: 207–208).

Je patrné, že nejnáročnější podobu vzdělávání dospělých představuje formální vzdělávání, které je organizované. Jsou pevně stanoveny podmínky, za kterých bude probíhat. Pokud na ně dospělý člověk přistoupí, musí je při svém vzdělávání akceptovat.

Nelze opomenout ani další faktory, které jsou ve vzdělávání dospělých zastoupeny. Beneš (srov. 2014: 95) upozorňuje na „skryté učební plány“. Tento pojem je spojen s americkým výzkumníkem P. W. Jacksonem, který takto označuje děje ve vzdělávacích organizacích, které v učebních plánech nejsou obsaženy. Jedná se mj. o radost z poznání a vlastního výkonu. Ve vzdělávacích organizacích však také hrozí riziko nudy apod. Jeden z hlavních socializačních efektů, kterým disponují vzdělávací organizace, je ochota podat výkon a to bez ohledu na obsah či jeho význam. V této návaznosti mohou vznikat v oblasti vzdělávání dospělých velké problémy související s motivací.

6.2.5 Preventivní význam vzdělávání

Evropská rada na zasedáních, která proběhla v Bruselu v březnu 2003 a v prosinci 2003, vyzdvihla potřebu rozvíjet celoživotní učení, přičemž zvláštní důraz byl kladen na aktivní a preventivní opatření soustředěných na skupinu nezaměstnaných či neaktivních osob. Základem pro tyto závěry byla data o zaměstnanosti, která vykazovala potřebu vlastnit schopnost přizpůsobovat se probíhajícím změnám. Jedincům je díky této schopnosti umožněno začleňování do trhu práce. V této souvislosti je zdůrazněn význam celoživotního učení. (Doporučení Evropského parlamentu a Rady EU ze dne 18. 12. 2006 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení (2006/962/ES) [online]: 1).

Dospělý člověk, který se vzdělává, zároveň působí preventivně vůči negativním vlivům, kterým by byl náchylnější, pokud by se nevzdělával. Člověk neaktivní stagnuje, nerozvíjí se, tím se stává méně atraktivním na trhu práce. Žijeme ve velmi dynamické době, která si žádá, aby byli zaměstnanci pružní a zajímali se o své zaměstnání.

Vzdělávání dospělých je oblastí, která otevírá příležitost vzdělávat se, seznamovat se s vrstevníky, zvýšit si své sebevědomí a také svou konkurenční schopnost. Díky existenci celoživotního vzdělávání může člověk i v produktivním a postproduktivním věku učinit to, na co v mládí nebyl prostor.

V současné době zprostředkovává vzdělávání dospělým například Jihočeská univerzita, Orange Academy s. r. o., Jintes CB s. r. o. a Attavena o. p. s.

6.3 Vzdělávání ve stáří

Důvodů, proč společnost začala svou pozornost soustředit na vzdělávání dospělých v poproduktivním věku je několik. Patří mezi ně mj. stárnutí populace v průmyslových zemích, postupné zkracování životní pracovní doby jedince a navyšování průměrné délky života. (Beneš 2014: 110). Starý člověk má díky vzdělávání skvělou příležitost navštěvovat prostředí, kde jsou i jeho vrstevníci.

6.3.1 Volný čas jako motivace ke vzdělávání

Ukončení profesionální dráhy člověka otevírá zcela nový rozměr volného času. Odchodem do důchodu narůstá kapitál volného času. Starý člověk svůj volný čas přizpůsobuje zcela svým zájmům a hodnotám. Nejsou zde zastoupeny limity, které by jedinci ukládal zaměstnavatel. Pro někoho je srdeční záležitostí péče o vnoučata, najdou se však i tací, kteří dostupný volný čas chtějí využít ke svému osobnímu rozvoji. Při současné nabídce vzdělávání seniorů v naší zemi se otevírá prostor k seberealizaci i v seniorském věku. Senioři mohou například navštěvovat počítačový kurz a následně si založit blog o zahradničení. Mohou propojit více individuálních zájmů v jeden smysluplný celek. Není zde žádná věková hranice, záleží pouze na jedinci jako individu.

Nárůst volného času se tak pro seniora stává motivací ke vzdělávání. Jedná se o dlouhý řetězec propojených příležitostí pro seniora. Senior začne navštěvovat vzdělávání, tím se vzdělává, navazuje nové společenské kontakty, rozvíjí své zájmy atd.

6.3.2 Specifika vzdělávání seniorů

Senioři jako cílová skupina pedagogů či lektorů, stejně jako všechny ostatní cílové skupiny, mají svá specifika, kterým by měla být přikládána citlivost při práci s nimi.

Edukace seniorů je specifická oproti jiným věkovým skupinám tím, že je zde kladen důraz na dobrý vztah, který panuje mezi seniorem jako účastníkem vzdělávání a lektorem. Senioři si uvědomují svou svobodu toho, že na daný kurz chodit nemusí. Pokud vztah s lektorem nesplní jejich očekávání, nemají důvod kurz dále navštěvovat. Platí to i opačně. Pokud si senior lektora oblíbí, rád ho vidí i v jiném prostředí, než je to edukační. (Špatenková, Smékalová 2015: 201).

K úspěšnému vzdělávání přispívá, pokud na seniory nahlížíme jako na jednotlivá individua, která mají své potřeby, přání a názory, které zohledňujeme v procesu vzdělávání, jakožto podoby jejich začleňování do společnosti.

6.3.3 Typy vzdělávání

V současné době mohou senioři vybírat ze širokého spektra nabídek institucí a organizací, které myslí i na cílovou skupinu lidí v postproduktivním věku. Ti v nich mohou uplatnit své nadšení pro věc.

Jako synonymum vzdělávání seniorů je často považována Univerzita třetího věku. Ta se ovšem týká jen zlomku seniorské populace. Zormanová (srov. 2017: 67) uvádí, že se jedná o systém, který průběžně aktualizuje nabízené obory a jejich obsahy. Je pro ni charakteristický čistě zájmový rys a orientace na posílení kvalit stávajícího života seniora. Mühlpachr (srov. 2004: 139) uvádí v kontextu vzdělávací nabídky seniorů také Akademie třetího věku a Kluby aktivního stáří. Tyto varianty vzdělávání jsou seniorům zprostředkovány převážně v regionech, kde nesídlí vysoké školy. Akademie třetího věku je charakteristická otevřeností výkladu s přizpůsobováním obsahu lokálním potřebám a individuálním cílům zájmů seniorů, kteří je navštěvují. Kluby aktivního stáří mají obdobný charakter, vyznačují se však ustálenějšími neformálními vztahy. Pro ty je centrem rozvíjení osobních zájmů jedinců a uspokojování potřeby vzájemného kontaktu. Existuje ještě specifická nabídka vzdělávání v rámci Lidové univerzity. Zde se jedinec účastní vzdělávacího programu společně s mladými posluchači.

Na této univerzitě je pozitivně hodnoceno vzájemné ovlivňování a sbližování dvou generací.

Na edukaci seniorů se podílejí také další instituce, jako jsou například soukromé vzdělávací agentury, knihovny, kulturní domy a střediska a také domy dětí a mládeže, které pořádají např. počítačové kurzy. (Špatenková, Smékalová 2015: 99).

Beneš (2014: 77–78) hovoří také o existenci koncepce sebeřízeného učení, ve které je zastoupena autonomie, nedirektivnost a aktivita toho, kdo se učí. Preference sebeřízeného učení je zdůvodňována mj. vyšší mírou osobní motivace a spokojenosti.

Předpokladem pro úspěšné sebeřízené učení je dobře strukturované vědění. Pokud člověk nic neví, není schopen nové informace zpracovat. (Tamtéž: 80). V andragogickém slovníku Průchy a Vetešky (2012: 227) je sebeřízené učení definováno jako proces, ve kterém účastník rozvrhuje tempo svého učení a také kontroluje vlastní postup i výsledky.

Moderním způsobem vzdělávání je tzv. e-learningové vzdělávání, které umožňuje jedincům vzdělávat se prostřednictvím počítače bez nutnosti docházet přímo do vzdělávací instituce. Příklad virtuální univerzity uvádí Špatenková a Smékalová (srov. 2015: 96–97) jako možnost vzdělávání, která je vhodná pro seniory, kteří nemají vysokou školu a univerzitu v dosahu svého bydliště. Systém výuky spočívá v uplatnění informačních a komunikačních technologií. Seniorům se zprostředkovávají multimediálně zpracované přednášky, které jsou vedeny akademickými pracovníky. Témata kurzů jsou ovlivněna akreditovanými studijními programy konkrétní školy, která kurz připravuje.

6.3.4 Preventivní význam vzdělávání

Ve všech formách vzdělávání seniorů i běžně dostupných volnočasových aktivitách můžeme analyzovat preventivní význam. Ten nabývá v momentě, kdy účast jedince v jakémkoliv programu napomáhá k jeho pozitivnímu dopadu pro jeho vlastní budoucnost. Například, pokud senior pravidelně navštěvuje Kluby aktivního stáří a účastní se nárazových poznávacích zájezdů, je nepravděpodobné, že by se tento jedinec násled-

ně ocitl v sociální izolaci. Klub aktivního stáří mu zprostředkoval navázání nových sociálních kontaktů a prohloubení jeho dosavadních zájmů o svět kolem něj.

V současnosti zajišťují vzdělávání seniorů například: Univerzita Karlova, Jihočeská univerzita, Červený kříž, Centrum Elpida a Attavena, o. p. s.

6.4 Aspekty vzdělávání v socializačním procesu

Z předešlé části této komplexní kapitoly o vzdělávání v dospělosti a ve stáří vyplývá několik výrazných aspektů vzdělávání, které se objevují v rámci socializačního procesu jedince.

U dospělého člověka je zřejmá motivace se vzdělávat na základě jeho potřeby růstu v profesní oblasti. Dospělý jedinec se z velké části do společnosti začleňuje právě svou profesí, v rámci které přichází do interakce se svým okolím ze sociální role své profesní pozice. Dospělý člověk svým dalším formálním vzděláváním očekává zlepšení své životní situace (např. zvýšení mzdy). Ve všech formách vzdělávání dospělých dochází k rozvoji klíčových kompetencí, které člověk uplatňuje každodenně. Vzděláváním je komplexně rozvíjena osobnost člověka. Dochází tak k rozvoji socializace, např. díky schopnosti řešit problémy.

U seniorů vystupuje vzdělávání jako vítaná varianta naplnění volného času, který v postproduktivním období značně narůstá. Důležité je, aby jedinec při vzdělávání mohl uplatnit své zájmy, bavilo ho to. Tím je motivován ke dlouhodobé účasti. V rámci vzdělávacích aktivit se začleňuje do společnosti, navazuje kontakt např. s lektory a ostatními účastníky, se kterými přichází do sociálních kontaktů. Při vzdělávacích aktivitách si udržuje také svou psychickou kondici.

Vstupuji nyní do závěrečné části práce, ve které bude přiblíženo vzdělávání dospělých v organizaci Attavena, o. p. s.

6.5 Příklad z praxe: Attavena, o. p. s.

Attavena, o.p.s. představuje organizaci, která se věnuje vzdělávání dospělých. Její cílovou skupinou jsou mj. pacienti léčebny v Červeném Dvoře. Klienti organizace jsou tzv. rekvalifikováni. To znamená, jak bylo uvedeno na s. 29 prostřednictvím Zormanové

(2017: 38), že dochází k získávání nové kvalifikace a navýšení, rozšíření či prohloubení stávající kvalifikace klienta (např. počítačové dovednosti). Absolvováním kurzu může být vylepšeno jeho postavení na trhu práce a současně také zvýšena šance na získání jeho zaměstnání.

Ze strany 32 vyplývá, že součástí celoživotního učení jsou na základě Doporučení Evropského parlamentu a Rady EU ((2006/962/ES) [online]: 1) mj. preventivní opatření. Ta jsou cílena na skupinu nezaměstnaných či neaktivních osob, kterými jsou i někteří klienti v Červeném Dvoře. V rámci kurzů je rozvíjena schopnost přizpůsobovat se probíhajícím změnám. Tím je umožněno začleňování klientů do trhu práce. Je tak posilována prevence proti jejich nezaměstnanosti.

Účastník si díky zvnitřnění informací z procesu vzdělávání při kurzu navyšuje své klíčové kompetence celoživotního učení, o kterých bylo pojednáno na s. 27–28. Ty vycházejí ze strategického dokumentu Doporučení Evropského parlamentu a Rady Evropy ze dne 18. prosince 2006 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení ((2006/962/ES) [online]: 4). Kurzy probíhají v mateřském jazyce účastníků, zároveň existuje možnost využít pracovní stáže v zahraničí. Může být tak rozvíjena komunikace v mateřském i cizím jazyce, zároveň také smysl pro kulturní povědomí a vyjádření. Účastníci se v kurzu vzdělávají, je tak rozvíjena schopnost učit se. Kurz probíhá ve skupině, která je systematicky informována o způsobech, jak se začlenit na trh práce. Je tak rozvíjena sociální a občanská schopnost, zároveň iniciativa účastníka. Při práci na počítači s rozmanitými programovými vybaveními je rozvíjena matematická schopnost a základní schopnosti v oblasti vědy a technologií, zároveň také schopnost práce s digitálními technologiemi.

Díky navýšení kompetencí si může jedinec v následném profesním životě lépe poradit při řešení problémů, nebo jim zcela předejít. Kompetence jsou v rámci kurzu zvyšovány komplexním způsobem.

Účastníkům se vychází maximálně vstříc. Kurzy jsou pro klienty zdarma. Nevzniká tak finanční bariéra. Kurz probíhá přímo v objektu léčebny. Nevzniká tak ani bariéra delší dojezdové vzdálenosti na kurz. Tyto faktory jsou velmi významné ve vzdělávání dospělých, jak bylo upozorněno na s. 30 Průchou (2014: 51). Časový harmonogram

kurzů se zcela přizpůsobuje chodu léčebny (např. respektování nástupu klientů před obědem). Respektovány byly i rozdíly u jednotlivých klientů léčebny. Lektor byl přístupný doučování u jednotlivců. Podporováno bylo také samostudium zapůjčením notebooku na oddělení. Účastníci mohli čerpat při samostudiu informace z internetových zdrojů Attaveny, o. p. s.

Závěr

Cílem mé práce bylo vybrat a popsat stěžejní momenty období dospělosti a stáří a reflektovat je ve vztahu k socializaci jako celoživotnímu procesu.

První kapitoly práce jsem věnovala přiblížení socializace jako pojmu. Přes uchopení socializace jako celoživotního procesu se práce ubírá k vývojovým etapám lidského života, přičemž hlavní důraz je kladen na období dospělosti a stáří. Závěrečná kapitola socializaci v dospělosti a stáří zasazuje do vzdělávání a preventivních programů v kontextu navyšování kompetencí jedinců za účelem jejich snazšího a lepšího integrování do společnosti.

Teoreticky zaměřená bakalářská práce vyzdvihla podstatu celoživotní socializace pro člověka, který je sociální bytostí. Hlavní přínos zkoumání socializace vidím v uvědomění si elementárního významu sociálních kontaktů v životě člověka, který byl zdůrazněn na s. 23, kdy je prostřednictvím Řičana (2014: 340) uvedeno zvýšené riziko paranoidity u osamělého starého člověka.

Z práce vyplývá, že v každé etapě lidského života má socializace zcela jedinečnou podobu. Ta jedinci přináší originální socializační úkoly, které by měl zvládnout, aby mohlo dojít k jeho optimálnímu sociálnímu rozvoji.

Při zkoumání socializace současného člověka musí být brána v potaz specifika, která vyplývají z dnešní doby. Lidé tak plní socializační úkoly, které jsou spojeny například s požadavky zaměstnavatele či se samotou ve stáří kvůli příliš zaneprázdněné rodině.

Vzdělávání má v životě dospělého i starého člověka nesmírný socializační přesah. Dospělý člověk se vzděláváním adaptuje mj. na současné podmínky, které ukládá trh práce. Díky konceptu celoživotního vzdělávání, může dospělý propojit se svou profesí také zájmy. Jak vyplývá z celého rozsahu práce, člověk se neustále proměňuje. Není tak jisté, že člověka ve střední dospělosti bude profesně uspokojovat to samé jako v období mladé dospělosti. Skvělou příležitostí se tak stávají rekvalifikační kurzy. Jejich prostřednictvím se může například paní, která byla účetní, stát kadeřnicí a objevit tak nový rozměr naplnění, který může zprostředkovat profese.

Práce ukázala mimořádný význam vzdělávání také pro skupinu seniorů, kteří mohou závěrečnou část svého života strávit v přátelských vztazích se svými vrstevníky a zároveň se vzdělávat ve výběrových oblastech, o které mají skutečně zájem. Díky procesu vzdělávání je i starý člověk kompetentnějším, je posilována jeho osobnost ve všech směrech. To je důležitým aspektem pro co nejplnohodnotněji strávené stáří.

Seznam použitých zdrojů

ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-044-6.

BENEŠ, M. *Andragogika*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4824-5.

ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.

Doporučení Evropského parlamentu a Rady EU ze dne 18. 12. 2006 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení (2006/962/ES) [online]. EU [cit. 2018-3-10]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:cs:PDF>

ERIKSON, E. H. *Osm věků člověka*. Propsy, 1996a. ISBN neuvedeno.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2. přeprac. a dopl. vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785350.

KOŤA, J. Pedagogika a její vědní profil. In KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ A. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 49–68. ISBN 978-80-247-3357-9.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5029-7.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

- PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.
- PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5232-7.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 3. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.
- SAK, P., KOLESÁROVÁ K. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 9788024738505.
- SIEGRIST, M. Nezaměstnanost. In BELZ, H., *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál, 2001, s. 23–26. ISBN 80-71784-79-6.
- ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8.
- ŠTĚCH, S. Psychika a společnost. In VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997, s. 23–48. ISBN 80-85866-20-x.
- URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. 2. rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3562-7.
- VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno: AISIS, c2006. ISBN 80-239-4908-X.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 9788024621531.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VETEŠKA, J. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898-7.
- VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ M. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1770-8.

VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9.

ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-9715-6.

Abstrakt

SÁDLÍKOVÁ, E. *Socializace jako celoživotní proces*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce V. Suchomelová.

Klíčová slova: Socializace, začleňování do společnosti, dětství, dospívání, dospělost, stáří, celoživotní vzdělávání, preventivní programy

Obsahem práce je uchopení socializačního procesu napříč celoživotní dráhou z pohledu začleňování jedince do společnosti. Přes nastíněnou problematiku socializačního procesu z pohledu sociálních věd práce postupně přechází do etapy dětství. V ní je kladen důraz na nastartování socializace u jedince skrze primární socializaci. Přes zvláštnosti a specifika socializace v obdobích dětství a dospívání, ve kterých postupně nastupuje i sekundární socializace, se práce postupně ubírá ke stěžejní části. Tou je uchopení dospělosti a stáří. V nich je rozlišován kontrast, který se promítá právě v procesu socializace. Dospělost je jmenovatelem produktivního věku v kontrastu se stářím jakožto věku zkušeného, který disponuje větším kapitálem volného času. V práci je posuzováno začleňování dospělého člověka a seniora skrze vzdělávání a preventivní programy na pozadí dnešní doby. V závěru práce identifikuji prostřednictvím zkušeností z Attaveny, o. p. s. navyšování kompetencí u jedinců, kteří tuto organizaci navštěvují za účelem snazšího a lepšího integrování do společnosti.

Abstract

Socialization As a Lifelong Process

Keywords: socialization, inclusion in society, childhood, adolescence, adulthood, old age, lifelong learning, preventive programs

The work deals with the lifelong socialization process from the perspective of integration of individuals into society. First, it outlines the issue of the socialization process from the point of view of social sciences, then it gradually turns to childhood. It emphasizes the initiation of socialization in an individual through the primary socialization. It presents the peculiarities and specifics of socialization in childhood and adolescence, when gradually the secondary socialization emerges. Then the thesis moves to the core part – the problem of adulthood and old age. These age periods are specific for the contrast clearly reflected in the process of socialization. Adulthood is a synonym for productive age, while the old age is an age of experience typical of having more free time. The thesis examines the integration of adults and seniors through education and preventive programmes on the background of today. Finally, the author utilizes the experience from Attavena o.p.s. with the increase of competences in individuals who attend this organization in order to achieve a better integration into society.